

GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİ YAKLAŞIMI KAPSAMINDA TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK: GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Banu METİN¹

Öz

Girişimcilik alanındaki çalışmalarda 2000'li yıllardan itibaren hâkim hale gelen girişimcilik ekosistemi yaklaşımı girişimciliği bireysel ya da firma düzeyinde ele almak yerine ülkelerin içinde buldukları ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel koşulları dikkate alarak kapsayıcı ve bütüncül bir perspektifi benimsemektedir. Girişimciliğin desteklenmesi yoluyla üretimin, istihdamın ve toplam refahın artırılması günümüzde çok daha önemli hale gelmiştir. Bu çalışma, girişimcilik ekosistemi yaklaşımını açıklayarak, girişimcilik ekosisteminin ölçülmesinde kullanılan Küresel Girişimcilik Endeksi ve ülkelerin girişimcilik profillerini ortaya koyan Küresel Girişimcilik Monitörü verisine ve literatürdeki çalışmalara dayalı olarak Türkiye'de girişimciliğin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yapılan değerlendirme sonucunda, dinamik piyasa koşulları, teknolojiye yakınlık, iş beklentisi yüksek işletmelerin varlığı, başlangıç becerilerine sahip olduğunu düşünen insanların oranı Türkiye'nin görece güçlü yönleri olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, risk alma, fırsat algısı, kültürel destek, rekabet koşulları, beşerî sermaye, uluslararasılaşma ve süreç yeniliği Türkiye'nin görece zayıf kaldığı ve geliştirilmesi gereken alanlardır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Girişimcilik Ekosistemi, Küresel Girişimcilik Endeksi, Küresel Girişimcilik Monitörü, Türkiye

JEL Kodları: O10, O30

ENTREPRENEURSHIP IN TURKEY WITHIN THE CONTEXT OF ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM APPROACH: AN EVALUATION OF STRENGTHS AND WEAKNESSES

Abstract

The entrepreneurship ecosystem approach, which has become dominant in studies in the field of entrepreneurship since the 2000s, adopts an inclusive and holistic perspective, considering the economic, social, political and cultural conditions of the countries, instead of addressing entrepreneurship at the individual or firm level. Increasing production, employment and total welfare by supporting entrepreneurship has become much more important today. This study aims to explain the entrepreneurship ecosystem approach and to reveal the strengths and weaknesses of entrepreneurship in Turkey based on the Global Entrepreneurship Index, which is used to measure the entrepreneurship ecosystem, the Global Entrepreneurship Monitor data that reveals the entrepreneurship profiles of the countries and the studies in the literature. As a result of the evaluation, dynamic market conditions, technology absorption, existence of businesses with high job expectations, and the proportion of people who think they have start-up skills stand out as the relative strengths of Turkey. However, risk taking, opportunity perception, cultural support, competitive conditions, human capital, internationalization and process innovation are domains where Turkey is relatively weak and needs improvement.

Keywords: Entrepreneurship, Entrepreneurial Ecosystem, Global Entrepreneurship Index, Global Entrepreneurship Monitor, Türkiye

JEL Codes: O10, O30

¹ Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, banu.metin@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4022-6544>

GİRİŞ

Politika yapıcılar genellikle yeni kurulan işletme sayısını artırmanın durgunluk içerisindeki ekonomik bölgeleri dönüştüreceğini, yenilik üreteceğini ve yeni işler yaratacağını düşünmektedirler. Bu düşüncede sorunlu taraf, yeni kurulan tipik işletmelerin her zaman yenilikçi olmamaları, iş yaratma ve refaha katkı anlamında bekleneni sağlayamamalarıdır. Bu nedenle, ekonomik büyüme ve istihdam yaratma yeni kurulan işletmelerin sayısı ile ilgili değil, yüksek kaliteli ve hızlı büyüyen işletmelerin oluşumunu teşvik etmeyle ilgili bir konudur (Shane, 2009, s. 141). Girişimcilik ve kalkınma ilişkisinde önemli noktalardan biri, yaygın inanın aksine, dünyadaki en girişimci ülkelerin en fazla girişimciye sahip ülkeler olmadığıdır. Aslında, kendi hesabına çalışanların en yüksek oranda olduğu ülkeler Zambiya ve Nijerya gibi düşük gelirli ülkelerdir. Çünkü düşük gelirli ekonomiler yüksek kaliteli işler yaratmak için gerekli olan beşerî sermaye ve altyapıdan yoksundur. Bunun sonucu olarak da pek çok kişi söz konusu ülkelerde sokak köşelerinde meşrubat ve meyve satmaktadır. Bu ülkelerde yenilikçi ve hızlı büyüyen girişimlerin sayısı son derece azdır (Acs, Szerb, Lafuente ve Marcus, 2020, s. 9). Dolayısıyla, kendi hesabına çalışmak ile katma değer yaratan yenilik odaklı girişimci faaliyetlerde bulunmak iki farklı ekonomik eylemdir.

Girişimciliğin yenilik, istihdam ve refah yaratma bakımından önemli katkılar sağlayabilmesi girişimciliğin içinde yer aldığı ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel koşullarla yakından ilişkilidir. Küresel rekabetin artmasıyla birlikte ülkelerin yenilikçi ve üretken bir ekonomik kapasiteye ve potansiyele sahip olması çok daha önemli hale gelmiştir. Girişimcilik alanındaki çalışmalarda da küresel gelişmelerle birlikte 1980’li yıllardan itibaren bir yaklaşım değişimi ortaya çıkmış, girişimcilik bireysel özelliklerin ve koşulların ötesinde ekosistem yaklaşımı bağlamında daha kapsayıcı ve bütüncül bir perspektifle ele alınmaya başlamıştır.

Girişimcilik ekosistemlerinin arkasındaki temel fikirler, 1980’lerden itibaren girişimcilik alanındaki çalışmaların bireyci olmaktan uzaklaşarak girişimcilik sürecine sosyal, kültürel ve ekonomik güçlerin rolünün dâhil edilmesiyle ilişkilidir (Stam ve Van De Ven, 2021, s. 810). Örneğin, 1993 yılındaki çalışmada Van de Ven (1993) girişimciliği makro bakış açısıyla ele almakta, girişimciliği kolaylaştıran ve sınırlayan endüstriyel bir altyapının inşa edilmesiyle ilgili konulara ve olaylara odaklanmaktadır. Girişimciliği etkileyen sosyal, ekonomik ve politik birçok faktörün olduğunu belirten Van de Ven, girişimcilik sürecinin hem kamu hem de özel sektördeki çok sayıda girişimcinin kilit rollerini gerektiren kolektif bir başarı olduğuna dikkati çekmektedir.

Girişimcilik ekosistemlerinin ölçülmesi konusunda öne çıkan çalışma Küresel Girişimcilik Endeksidir. Küresel Girişimcilik ve Kalkınma Kuruluşu tarafından geliştirilen endeks, girişimcilik tutumları, girişimcilik yetenekleri ve girişimcilik hedeflerinden oluşan üç alt endekse ve bu endeksleri

oluşturan toplamda on dört sütuna dayanmaktadır. Endeks değerleri itibariyle ülkeler sıralamaya tabi tutulmakta, böylelikle ülkeler arasında karşılaştırma yapmak mümkün olmaktadır. Bununla birlikte, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde açıklanan nedenlerle söz konusu Endeks son olarak 2019 yılında yayınlanmıştır. Ülkelerin girişimcilik ekosistemlerinin genel karakteristiklerini ortaya koyan bir diğer önemli çalışma ise Küresel Girişimcilik Monitörüdür. İlki 1999 yılında yayınlanan Küresel Girişimcilik Monitörü Küresel Raporu, son olarak 2021/2022 dönemine ait olarak yayınlanmıştır

Girişimcilik ekosistemi yaklaşımı kapsamında Türkiye’de girişimciliğin güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilmesini amaçlayan bu çalışmada, öncelikle girişimcilik ekosistemi yaklaşımı kapsamlı bir biçimde ele alınmaktadır. Girişimcilik alanındaki çalışmalarda hâkim hale gelen girişimcilik ekosistemi yaklaşımının aynı zamanda sorunlu birtakım yönleri de literatüre dayalı olarak tespit edilmektedir. Üretken ve yenilikçi girişimciliği etkileyen birçok aktörün ve faktörün birbiriyle ilişkisi üzerinden şekillenen girişimcilik ekosisteminin dinamikleri, doğal olarak, ülkeler arasında önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Bu nedenle, girişimcilik ekosistemlerinin ölçülmesi ve ülkeler arası karşılaştırmalar yapılması ülkelerin güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilebilmesi bakımından oldukça önemlidir. Çalışmanın sonraki bölümünde bu amaçla, girişimcilik ekosisteminin ölçülmesinde kullanılan Küresel Girişimcilik Endeksine ve ülkelerin girişimcilik alanındaki genel görünümünü ortaya koyan Küresel Girişimcilik Monitörüne yer verilmektedir. Söz konusu çalışmaların verilerinden faydalanılarak Türkiye’de girişimciliğin güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin tespitler yapılması, ülke olarak görece zayıf kaldığımız ve politika geliştirilmesi gereken alanların belirlenmesi amaçlanmaktadır.

GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİ YAKLAŞIMI

1990’lı yıllardan itibaren tüm dünyaya egemen olan neoliberal ekonomi politikalarının etkisiyle artan küresel rekabet, gelişmiş ülkelerde politika yapımcıların hızlı büyüyen girişimcilik için sistem tabanlı bir destek biçiminin değerini fark etmeye başlamalarında oldukça önemli bir rol oynamıştır. Bu durum ise şirkete özgü müdahalelerden uzaklaşarak ağlar geliştirmeye, öncelikleri sıralamaya, yeni kurumsal kapasiteler oluşturmaya ve farklı paydaşlar arasındaki sinerjiyi teşvik etmeye odaklanan daha bütüncül faaliyetlere yönelme anlamını taşımaktadır. Girişimcilik ekosistemi yaklaşımı da bu kapsamda ortaya çıkmıştır. Ekosistem terimi sosyal bilimler alanında ilk olarak James Moore tarafından 1990’lı yıllarda Harvard Business Review’de yayınlanan etkili bir makalede kullanılmıştır (Malecki, 2018, s. 1; Mason ve Brown, 2014, s. 6).

Moore 1993 yılında yayınlanan makalesinde, başarılı işletmelerin hızlı ve etkin bir şekilde gelişen işletmeler olduğunu belirterek, yenilikçi işletmelerin bir boşlukta gelişemeyeceğini, iş birliği ağları

yaratmak için sermaye, ortaklar, tedarikçiler ve müşteriler gibi her türlü kaynağı kendilerine çekmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Bu kapsamda oluşturulacak stratejiye sistematik bir yaklaşım geliştirmek için bir şirketin tek bir endüstrinin üyesi olarak değil, çeşitli endüstrilerle kesişim noktaları olan bir iş ekosisteminin parçası olarak görülmesini önermektedir. Örneğin, Apple Bilgisayar, en az dört ana endüstrinin kesiştiği bir ekosistemin lideridir. Bunlar, kişisel bilgisayarlar, elektronik, bilgi ve iletişimdir. Moore, her iş ekosisteminin doğum, gelişme, liderlik ve kendini yenileme ya da kendini yenilememe halinde ölümünden oluşan dört farklı aşamada geliştiğini belirtmektedir (Moore, 1993, s. 75, 76). Dolayısıyla, temelde canlılarla ilgili ekolojik sistemi ifade eden ekosistem kavramı, işletme alanında iş ekosistemlerinin doğması, gelişmesi, kendini yenilemesi veya ölmesi süreçlerini açıklamak için kullanılmaktadır.

Girişimcilik ekosistemi kavramının literatürde daha ziyade 2015 yılından sonra hâkim olmaya başladığı görülmektedir. “Girişimcilik ortamı”, “girişimcilik altyapısı”, girişimcilik sistemi” gibi alternatif kavramların kullanımı devam etmekle birlikte daha az yaygındır (Malecki, 2018, s. 2). Bir girişimcilik ekosisteminin temel yapısını sistem olma özelliğinin oluşturduğu söylenebilir. Girişimcilik ekosisteminin sistemsel özelliği ve bu bağlamda bileşenleri ve aktörlerinin etkileşimi kritik bir öneme sahiptir. Zira bir sistem zamanla değiştikçe bileşenleri ve bu bileşenler arasındaki ilişkiler de değişmektedir (Malecki, 2018, s. 5).

Girişimcilik ekosistemi, üretken girişimciliği mümkün kılacak şekilde yönetilen birbirine bağlı aktörlerden ve faktörlerden oluşmaktadır (Stam ve Van De Ven, 2021, s. 809). Daha kapsamlı bir diğer tanımlama Spigel tarafından yapılmıştır. Buna göre, girişimcilik ekosistemleri bir bölgedeki yenilikçi işletmelerin gelişimini ve büyümesini destekleyen ve yeni başlayan girişimcileri ve diğer aktörleri başlangıç risklerini almaları, fon bulmaları ve yüksek riskli girişimlere başka şekillerde yardımcı olmaları için teşvik eden sosyal, politik, ekonomik ve kültürel unsurların birleşimidir (Spigel, 2015, s. 2). Literatürdeki tanımların sentezine dayanan bir başka tanım ise şu şekildedir: Girişimcilik ekosistemi, yerel girişimcilik ortamındaki işler arasında bağlantı kurmak, bu işlere aracılık etmek ve söz konusu işleri yönetmek için resmi ve gayri resmi olarak bir araya gelen bir dizi girişimci aktörden (potansiyel ve mevcut), girişimci organizasyondan (firmalar, risk sermayedarları, melek yatırımcılar, bankalar vb.), kurumdan (üniversiteler, kamu kurumları, mali kuruluşlar) ve girişimcilik sürecinden (yeni kurulan işletmelerin oranı, hızlı büyüyen firmaların sayısı, seri girişimcilerin sayısı, girişimcilik isteğinin düzeyi vb.) oluşmaktadır (Mason ve Brown, 2014, s. 5).

Girişimcilik ekosistemi yaklaşımının yeniliği, ekosistemin bir çıktısı olarak üretken girişimciliğe odaklanmasında yatmaktadır (Acs, Stam, Audretsch ve O’Connor, 2017, s. 3). Üretken girişimcilik ekonominin net çıktısına veya ek çıktı üretme kapasitesine doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunan

herhangi bir girişimci faaliyeti ifade etmektedir. Bu anlamda, üretken girişimciliği toplam refah artışı yaratan girişimci faaliyet olarak değerlendirmek mümkündür. Üretken girişimcilik aynı zamanda, sonraki girişimler için üretken bir gelişme alanı sağlamış ya da onlara ilham vermiş ancak başarısız olmuş girişimleri de kapsayabilmektedir. Teknik olarak bu durum girişimcilik faaliyeti tarafından yaratılan toplam (sosyal) değer, bireysel girişimciler için yaratılan (özel) değerden büyük olması gerektiği anlamına gelmektedir (Stam, 2015, s. 1765). Örneğin, başarılı bir girişimcilik örneği sergileyerek rol model oluşturmak toplumda girişimciliğe yönelik bakış açısının olumlu yönde değişmesini sağlayarak üretken faaliyetler için özendirici bir etki yaratabilmektedir.

Girişimcilik ekosistemi kavramının ilk bileşeni olan girişimciliği sadece, girişimcinin kim olduğu ve ne yaptığı sorularından hareketle tanımlamak yeterli bir çerçeve sunmamaktadır. Yeni bir kuruluş kuran kişinin girişimci olarak tanımlanması bu soruna örnek teşkil etmektedir. Bu tanım, farklı kişilerin fark ettiği fırsatların niteliğindeki çeşitliliği dikkate almadığı için araştırmacıların fırsatları ölçmeyi ihmal etmelerine neden olmaktadır. Zira girişimcilik iki olgunun bağlantı noktasını içermektedir. Söz konusu olgulardan ilki fırsatlar iken, diğeri de girişimci bireylerin varlığıdır. Bilimsel bir inceleme alanı olarak girişimcilik, gelecekteki mal ve hizmetleri yaratmak için fırsatların nasıl, kim tarafından ve hangi etkilerle keşfedildiği, değerlendirildiği ve kullanıldığı sorularıyla ilgili olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, girişimcilik alanı fırsatların keşfedilmesi, değerlendirilmesi ve kullanılmasına ilişkin süreçlerin incelenmesini ve bunları keşfeden, değerlendiren ve kullanan bireylerin belirlenmesini içermektedir. Girişimciliğin, insanların içinde buldukları durumlardan bağımsız olarak sadece belirli insanların özellikleri ile açıklanabilmesi olası değildir (Shane ve Venkataraman, 2000, s. 218). Zira girişimci olmak için öncelikle girişimcilik fırsatlarına sahip olmak gerekmektedir. Girişimci fırsatlar; yeni mallar, hizmetler, ham madde, örgütlenme yöntemlerinin sunulabildiği ve üretim maliyetlerinden daha yüksek fiyatlarla satılabildiği durumlardır. Her ne kadar girişimcilik fırsatlarının farkına varılması öznel bir süreç olsa da fırsatların kendisi nesnel olgulardır. Örneğin, telefonun icat edilmesi, insanlar keşfetsin ya da etmesin, iletişim için yeni fırsatlar yaratmıştır (Shane ve Venkataraman, 2000, s. 220).

Isenberg, girişimciyi çok dar ve klasik anlamda, büyüme yoluyla sürekli olarak ekonomik değer peşinde koşan ve sonuç olarak mevcut durumdan hiçbir zaman memnun olmayan kişi olarak tanımlamaktadır. Girişimciliği risk alma ve doğası gereği muhalif olmak ile ilişkilendiren Isenberg, serbest meslek sahibi olma ya da kendi hesabına çalışmayı girişimcilik olarak kabul etmemekte; ikisi arasındaki farkı kendi ailesinden örnekle açıklamaktadır: “Benim göçmen büyükbabam ilkokulu bıraktı ve sonunda 20. yüzyılın ilk yarısında Filadelfiya’da kendi duvar kâğıdı dükkânını açtı ama Walmart olmayı arzulamadı. Babamı ve halamı iyi bir iş bulabilmeleri için okula gönderecek kadar para kazanmak istiyordu. Dört nesil

sonra oğlum, İsrail’de bu ay açılan bir gece kulüpleri zincirinin ilkini başlattı ve yaklaşık 150 kişiyi istihdam etmektedir. Büyük babam serbest meslek sahibiydi, oğlum bir girişimcidir” (Isenberg, 2011, s. 2). Söz konusu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, risk alma ve değer üretme arzusu girişimcilerin belirgin özellikleri olarak öne çıkmaktadır.

Girişimciler, girdileri düşük fiyata satın almakta, risk aracılığıyla onları dönüştürmekte ve yüksek fiyata satmaktadırlar. Başkalarının bilmediği ya da sahip olmadığı bir şeyi bilme ya da ona sahip olma algısı, girişimciliğin doğası gereği muhalif yapısına işaret etmektedir. Çünkü fırsat algısı, diğer potansiyel girişimcilerin sizin gördüğünüzü görmedikleri, aynı durumu farklı gördükleri ve/veya sizin varlıklarınızı, fikirlerinizi veya değerlendirmelerinizi nispeten değersiz ya da imkânsız olarak algıladıkları inancına dayanmaktadır. Buna bağlı olarak Isenberg, girişimciliğin serbest meslek sahipliğinden farklı politikalara ve ortamlara ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır (Isenberg, 2011, s. 2,3).

Girişimcilik ekosistemi kavramının ikinci bileşeni olan “ekosistem”, Fransızca “ecosysteme” kavramından dilimize geçmiştir. Ekosistem kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde “belirli bir alanda bulunan canlılar ile bunları saran çevrenin karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen ve süreklilik gösteren ekolojik sistem” şeklinde tanımlanmaktadır. Biyolojinin öğelerini barındıran ekosistem kavramının bir örgütsel topluluk ekolojisine uygulanmasında Hawley, ekosistemlerin çeşitli organizasyonların ve aktörlerin karmaşık, iç içe geçmiş bir sistemdeki ortak evrim ve karşılıklı bağımlılık özelliklerini vurgulamaktadır (Hawley 1950’den akt. Stam ve Van De Ven, 2021, s. 811).

Biyolojik ekolojide olduğu gibi bir topluluk ekolojisi perspektifi de topluluk evrimi sisteminin unsurları olarak ortaya çıkmayı, büyümeyi ve hayatta kalmayı sağlayan farklılaştırılmış ancak tamamlayıcı roller üstlenen ve birbiriyle ilişkili birçok farklı organizasyon ve kurumun ortak evrimsel yükselişine ve düşüşüne odaklanmaktadır. Bu karşılıklı bağımlılık, ekosistemde kendi çıkarlarının peşinde koşan aktörler arasında hem işbirlikçi hem de rekabetçi ilişkileri kapsamaktadır ki bunların hepsi sistemin karmaşıklığına katkıda bulunmaktadır. Örneğin, belirli bir bölgede yeni işler kurmak amacıyla girişimciler bilgi için bilimsel topluluklarla; finansal kaynaklar için risk sermayedarları ve yatırımcılarla; yetkin insan kaynakları için üniversiteler ve eğitim kurumlarıyla; onay ve lisans için çeşitli devlet kurumlarıyla, parça ve dağıtım için tedarik zincirleriyle ve ürünlerin satışı için bilinçli tüketicilerle karşılıklı bağımlılıklar geliştirmektedirler. Girişimcilerle söz konusu unsurlar arasında karşılıklı bir bağımlılık vardır. Belirtilen unsurlar içerisinde yer alan tüm aktörler bir girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesinde ve sürdürülmesinde önemli roller üstlenmektedirler (Stam ve Van De Ven, 2021, s. 811).

Girişimcilik ekosistemi yaklaşımının odak noktasında işletmeden ziyade girişimci yer almaktadır. Girişimcilik ekosistemi yaklaşımı girişimciliği sadece sistemin bir sonucu olarak görmemekte aynı zamanda girişimcilerin sistemin oluşturulmasında ve sağlıklı kalmasında merkezi oyuncular olarak önemini de kabul etmektedir (Stam, 2015, s. 1761). Diğer yandan, girişimcilik ekosistemi yaklaşımı, analiz birimini firmadan firmanın yer aldığı ekosistemin tamamına kaydırmaktadır. Bu şekilde, dışsallaştırılmış ve ilişkisel yönler güçlü bir şekilde firma performansına da katkı sağlamaktadır. Bu durum, girişimcilik ekosistemlerinin statik bir olgu olmaktan ziyade dinamik doğasına vurgu yapmaktadır (Mason ve Brown, 2014, s. 26).

Sistem yaklaşımı aynı zamanda girişimcilik ekosisteminin performansını sınırlayan en zayıf halkayı belirlemek için ipuçları da vermektedir. Sistem içindeki nedensel ilişkiler ile girişimcilik ve değer yaratma üzerindeki etkileri henüz yeterince incelenmemiş olsa da girişimcilik ekosistemi yaklaşımı bölgesel ekonomilerin performansının daha iyi anlaşılması için önemli katkılar sunmaktadır. Yaklaşım, girişimcilik bağlamındaki karşılıklı bağımlılıkları vurgulamakta ve bölgesel ekonomilerin performansının aşağıdan yukarıya analizine imkân sağlamaktadır. Yaklaşım aynı zamanda, girişimcilik politikasında nicelikten niteliğe doğru yön değişimini beslemektedir. Dolayısıyla, girişimcilik politikasının odağında belirli bir girişimcilik göstergesini en üst düzeye çıkarmak değil, üretken girişimciliğin gelişebileceği bir bağlam, bir sistem yaratmak yer almaktadır (Stam, 2015, s. 1767).

Girişimcilik ekosistemi yaklaşımının yukarıda belirtilen katkılarına rağmen sorunlu birtakım tarafları da bulunmaktadır. Bunlardan ilki, girişimcilik ekosistemi olgusunun bir totolojiyi bünyesinde barındırmasıdır. Şöyle ki girişimcilik ekosistemleri başarılı girişimciliği üreten sistemlerdir ve çok sayıda başarılı girişimciliğin olduğu yerde iyi bir girişimcilik ekosisteminin olması beklenir. Bu türden totolojik bir analizin de araştırmalar ya da kamu politikası için yeterli bir altyapı sunmadığı üzerinde durulmaktadır. Diğer yandan, yaklaşımın girişimcilik ekosistemi bileşenlerine ve bu bileşenlere ilişkin faktörlere ait bir liste sunmakla birlikte, söz konusu faktörlerin girişimcilik ve sonuçta toplam refah üzerindeki birbirlerine bağımlı etkilerine ve neden-sonuç ilişkilerine dair tutarlı bir açıklama getirmediği belirtilmektedir. Bu bağlamda da girişimcilik ekosisteminin başarısı için gerekli ve muhtemel faktörler arasında bir ayırım yapılması, hükümetlerin ve diğer kuruluşların rollerinin açıkça tanımlanması gerektiğine işaret edilmektedir (Stam ve Van De Ven, 2021, s. 811). Girişimcilik ekosistemlerinin ortaya çıktığı, değiştiği ve girişimci aktörlerin faaliyetlerini etkilediği süreçleri anlamak için teorik çerçevelere ihtiyaç olduğu girişimcilik ekosistemi yaklaşımının eksik kaldığı bir diğer husus olarak öne çıkmaktadır. Zira söz konusu çerçeve olmadan, ekosistemler üzerine yapılan araştırmalar, ekosistemin içsel dinamikleri ya da ekonomik kalkınmadaki rolü hakkında daha genelleştirilebilir bulgulara yönelik herhangi bir iddia olmaksızın, başarılı bölgelerin basit bir şekilde tanımlanmasına dönüşme riskini taşımaktadır (Spigel, 2015, s. 19).

Girişimcilik ekosistemi yaklaşımının sorunlu bir diğer tarafı da girişimcilik ekosistemi için uygun analiz seviyesinin coğrafi anlamda ne olduğunun net olmamasıdır. Girişimciliğin yerel doğasına rağmen girişimcilik ekosistemleri sıklıkla ulusal düzeyde tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, yerelin ötesinde uzak kaynaklar da kritik olabilmektedir. Özellikle küçük ülkelerde küresel doğan yeni firmalar için neredeyse tüm girişimcilik ekosistemleri bazı açılardan yetersiz kaldığından dolayı yerel olmayan kaynakların öne çıkması muhtemeldir. Aynı şekilde, özellikle başlangıç düzeyindeki işletmeler için bir ekosistemin temel özelliği olarak küresel pazarlara erişim son derece önemlidir (Malecki, 2018, s. 8). Dolayısıyla, girişimcilik ekosistemi yerel, bölgesel ve küresel kaynaklar ve aktörlerle etkileşim içerisinde.

Girişimcilik ekosistemleri, Kopenhag’daki tıbbi ilaç kümelenmesi ya da Danimarka’nın Kuzey Jutland bölgesindeki cep telefonu alanındaki kümelenmede olduğu gibi endüstriye özgü olabilmektedir. Bunun yanında, tek bir endüstriden başlayarak birkaç endüstriyi içerecek şekilde de gelişebilmektedir. Girişimcilik ekosistemlerinin coğrafi sınırları olabilmekle birlikte; kampüs, şehir ya da bölge gibi belirli bir coğrafi ölçekle sınırlı değildirler. Örneğin, Austin, Texas, Boulder, Colorado ve Cambridge gibi yerlerin hepsi gelişen girişimcilik ekosistemlerine sahip küçük şehirlerin örnekleridir (Mason ve Brown, 2014, s. 5, 6). Girişimcilik ekosistemi bir şehir, bölge veya ülke düzeyinde analiz edilebilmekle birlikte, firmaların ortaya çıkması ve büyümesi için fırsatlar yaratan sektörler ve teknolojiler gibi mekânsal olarak yeterince tanımlanamayan unsurları da içermektedir. Diğer yandan, işgücü piyasaları gibi girişimcilik ekosisteminin bileşenlerinden bazılarını bölgesel düzeyde tanımlamak mümkünken, işgücü piyasalarını düzenleyen hukuki çerçeve bölgesel ya da ulusal düzeyde şekillendirilebilmektedir. Ayrıca, bir ülke ya da bölgede yüksek büyüme gösteren firmaların girişimcilerinin farklı bölgesel girişimcilik ekosistemlerini birbirine bağlayarak küresel ölçekte ekosistem bağlayıcıları olarak hareket etmesi de olasıdır (Stam ve Van De Ven, 2021, s. 811). Söz konusu tespitlerden de anlaşıldığı üzere, girişimcilik ekosistemi doğası gereği yereldeki aktörler ve faktörlerle sıkı bir organik ilişki içerisinde olmasına rağmen, söz konusu aktör ve faktörleri etkileyen ulusal, bölgesel, küresel unsurlar ve dinamikler ekosistemin kendi içerisindeki evriminde ve dönüşümünde önemli roller üstlenmektedir. Bu durum, girişimcilik ekosisteminin karmaşık doğası üzerinde etkili olan birçok faktörün ve bunlar arasındaki nedensellik ilişkisinin tespit edilebilmesini de güçleştirmektedir.

GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİNİN BİLEŞENLERİ

Girişimcilik ekosisteminin bileşenlerini ortaya koyan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Isenberg, 2011; WEF, 2013; Spigel 2015; Feld 2020; Stam ve Van De Ven, 2021). Bu çalışmalardan bazıları daha önce girişimcilik altyapısı şeklinde ortaya konulan çalışmalardaki bileşenlerin geliştirilmesine dayanmaktadır. Örneğin, bu alanda öne çıkan modellerden biri olan Isenberg’in çalışması, Van De Ven’in

“girişimcilik altyapısını” konu aldığı çalışmasındaki bileşenlerin daha detaylı incelenmesi sonucunda ortaya konulmuştur (Isenberg, 2011). Van De Ven, söz konusu altyapının uzun bir süre boyunca birbirini ortak olarak üreten çok sayıda kurumsal düzenleme, kaynak ve mülkiyet olayının birikmesiyle ortaya çıktığı üzerinde durmaktadır. Bu kapsamda, yeni teknolojilerin yasal ve standart hale getirilmesi için gerekli kurumsal düzenlemeler; temel bilimsel bilgi, finansman mekanizmaları ve yetkin bir işgücü havuzundan oluşan kamu kaynakları ve son olarak da yeniliği kâr amacıyla ticarileştirmek için girişimci firmalar tarafından gerçekleştirilen AR-GE, üretim, pazarlama ve dağıtım fonksiyonları birbirleriyle etkileşim halinde girişimciliği kolaylaştırmakta ya da sınırlamaktadır (Van De Ven, 1993, s. 211).

Bileşenlerinin oldukça karmaşık yollarla etkileşim içinde olması nedeniyle her biri kendine özgü olan girişimcilik ekosistemlerinin kendi kendilerini idame ettirebilmesi çeşitli unsurların varlığına bağlıdır (Isenberg, 2011, s. 6). Isenberg girişimcilik ekosisteminin politika, finans, piyasalar, beşerî sermaye, kültür ve desteklerden oluşan altı bileşeninden söz etmektedir. Söz konusu modelde her bileşenin alt bileşenleri bulunmaktadır. Politika bileşeni altında; kurumlar, araştırma enstitüleri, yatırım dostu yasal düzenlemeler, mülkiyet hakları gibi unsurlar yer almaktadır. Finans bileşeni altında melek yatırımcılar, risk sermayesi fonları, mikro krediler, özel sermaye gibi unsurlar yer alırken, kültür bileşeni altında başarı hikâyeleri ile risk alma, hata ya da başarısızlık toleransı, girişimcinin sosyal statüsü, refah yaratma, yenilik, yaratıcılık ve deneyim, girişimci olma hevesi gibi toplumsal normlar bulunmaktadır. Destekler bileşeni altında, telekomünikasyon, ulaşım ve lojistik, enerji, kuluçka merkezleri gibi fiziksel altyapı destekleri ile yatırım bankacıları, teknik uzmanlar ve danışmanlar gibi destekleyici meslekler ve hükümet dışı kuruluşların destekleri yer almaktadır. Beşerî sermaye bileşeni altında vasıflı ve vasıfsız işgücünün varlığı ile eğitim kurumları bulunurken, piyasalar bileşeni altında müşteriler ile girişimci ağlarından, diaspora ağlarından ve çok uluslu şirketlerden oluşan ağlar yer almaktadır. Isenberg, girişimcilik ekosisteminin bileşenlerini belirtmekle birlikte, modelinin söz konusu bileşenler arasındaki nedensel bağlantıları içeren yollardan yoksun olduğuna da işaret etmektedir. Bu anlamda, etkili bir politikanın, son derece karmaşık ve spesifik yollarla etkileşime giren çok sayıda değişkenle uğraşması gerektiğine dikkati çekmektedir. Örneğin, sonuç olarak algılanan unsurlar aynı zamanda güçlü nedenler olabilmektedir. Bu anlamda somut, görünür bir başarının varlığı hem sonuç hem de toplumda girişimci bir kuşağın hayal gücünü ateşleyen güçlü bir kök neden olabilmektedir (Isenberg, 2011, s. 7).

Dünya Ekonomik Forumu da başarılı bir ekosistemin varlığı için sekiz temel sütunu öne çıkarmaktadır. Bunlar, erişilebilir piyasalar; beşerî sermaye/işgücü; finansman; mentörler, inkübatörler ve diğer destek sistemleri; düzenleyici çerçeve ve altyapı; eğitim ve yetiştirme; katalizör üniversiteler ve

kültürel destek şeklinde belirtilmektedir. Her bir sütun çeşitli bileşenlerden oluşmaktadır (WEF, 2013, s. 6, 7).

Tablo 1: Dünya ekonomik forumu, girişimcilik ekosistemi sütunları ve bileşenleri

Erişilebilir Piyasalar	Beşerî Sermaye/İşgücü
<ul style="list-style-type: none"> İç Piyasa: müşteri olarak büyük işletmeler, küçük ve orta ölçekli işletmeler, devlet Dış Piyasa: müşteri olarak büyük işletmeler, küçük ve orta ölçekli işletmeler, devlet	<ul style="list-style-type: none"> Yönetim yeteneği Teknik yetenek Girişimci şirket deneyimi Dış kaynak kullanılabilirliği
Finansman	Destek Sistemi
<ul style="list-style-type: none"> Arkadaşlar ve aile Melek yatırımcılar Özel sermaye Risk sermayesi Borçlanabilme	<ul style="list-style-type: none"> Mentörler/Danışmanlar Profesyonel hizmetler İnkübatörler (Kuluçka/İş Geliştirme Merkezleri) Girişimci akranlar ağı
Düzenleyici Çerçeve ve Altyapı	Eğitim ve Yetiştirme
<ul style="list-style-type: none"> İş kurma kolaylığı Vergi teşvikleri İşletme dostu mevzuat/politikalar Temel altyapıya erişim (elektrik, su vb.) Telekomünikasyona/Geniş bant bağlantısına erişim Ulaşım erişim	<ul style="list-style-type: none"> Üniversite öncesi eğitime sahip mevcut işgücü Üniversite eğitimine sahip mevcut işgücü Girişimciye özel eğitim
Katalizör Olarak Başlıca Üniversiteler	Kültürel Destek
<ul style="list-style-type: none"> Girişimciliği destekleyen başlıca üniversiteler Yeni şirketlere mezun sağlamada rol oynayan başlıca üniversiteler	<ul style="list-style-type: none"> Risk ve başarısızlık toleransı Kendi hesabına çalışma tercihi Başarı hikâyeleri/Rol modeller Araştırma kültürü Girişimciliği olumlu imajı Yeniliğin kutlanması/takdir edilmesi

Kaynak: WEF, 2013, s. 7.

Dünya Ekonomik Forumu, Stanford Üniversitesi ile iş birliği içerisinde, girişimci şirketlerin yeni piyasalara erişimi hızlandırmada ve hızlı büyüyen işletmeler haline gelmede ne kadar başarılı olduklarını daha iyi anlamak amacıyla dünyanın dört bir yanından 1000’in üzerinde girişimciyle anket çalışması

yürütmüştür. Girişimcilerin ekonomik ve sosyal ilerlemenin başlıca itici güçleri olduğuna dikkat çekilen araştırmada, hızlı büyüyen girişimci firmaların genellikle yenilik, üretken büyüme ve istihdamın önemli kaynakları olduğuna işaret edilmektedir. Araştırmada, girişimcilerin girişimcilik ekosisteminin en önemli üç alanını erişilebilir piyasalar, beşerî sermaye/işgücü ve finansman olarak gördükleri sonucuna ulaşmıştır (WEF, 2013, s. 5).

Spigel, ekosistemin bir piramit şeklinde yapılandığını ve piramidin tabanında kültürel, ortasında sosyal ve en üstünde de maddi özelliklerin yer aldığını belirtmektedir. Kültürel özellikler arasında destekleyici kültür ve girişimcilik hikâyeleri yer alırken, sosyal özellikler işgücünün yeteneği, ağlar, yatırım sermayesi, mentörler ve rol modellerden oluşmaktadır. Maddi özellikler arasında ise politikalar, üniversiteler, altyapı, piyasalar ve destekleyici hizmetler bulunmaktadır. Bir ekosistem söz konusu özelliklerle ilişkileri aracılığıyla sürdürülmekte ve yeniden üretilmektedir. Spigel, ekosistem çalışmalarının girişimcilik oranları gibi sadece çıktılara değil, girişimcilik faaliyetlerini ve söz konusu özelliklerin etkileşim yollarını destekleyen ve tüm ekosistemi yeniden üreten yerel kültür, sosyal ve maddi özellikler gibi girdilere odaklanması gerektiğini vurgulamaktadır (Spigel, 2015, s. 8,9).

Feld, yeni kurulan şirketlerden oluşan bir topluluğun (start-up communities), bir diğer ifadeyle girişimcilik ekosisteminin bileşenleri olarak girişimciler, hükümet, üniversiteler, yatırımcılar, mentörler, hizmet sağlayıcılar, büyük şirketler, liderler ile besleyici ve teşvik edici unsurlardan söz etmektedir (Feld, 2020).

Stam ve Van De Ven de yakın zamanda yapmış oldukları çalışmalarında, daha önce yapılan akademik çalışmalara dayalı olarak on unsurdan ve girişimcilik çıktılarında oluşan bütünleştirici bir girişimcilik ekosistemi modeli ortaya koymaktadırlar. Girişimcilik altyapısı kavramına dayandırdıkları çalışmalarında girişimcilik ekosisteminin bileşenlerine ve çıktılara odaklanmaktadır. Buna göre, girişimcilik ekosisteminin kurumsal düzenlemeler bileşeni resmî kurumlar, kültür ve ağ unsurlarından oluşmaktadır. Kaynak donatımı bileşeni kapsamında ise fiziksel altyapı, talep, aracılık hizmetleri, yetenek, bilgi, liderlik ve finans unsurları yer almaktadır. Altyapının üçüncü bileşeni yenilikleri ticarileştiren girişimci firmalardan oluşmaktadır. Bu bileşen aynı zamanda, yeni değer yaratımı olarak kavramsallaştırılan ve üretken girişimciliği yansıtan girişimcilik ekosisteminin çıktısı olarak kabul edilmektedir. Bu unsurların varlığı ve aralarındaki karşılıklı bağımlılık ekosistemin başarısı için hayati önem taşımaktadır (Stam ve Van De Ven, 2021, s. 813).

GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİNİN ÖLÇÜLMESİ: KÜRESEL GİRİŞİMCİLİK ENDEKSİ

Küresel Girişimcilik ve Kalkınma Kuruluşu (The Global Entrepreneurship and Development Institute (GEDI)), merkezi Washington D.C.’de bulunan, girişimcilik, ekonomik gelişme ve refah arasındaki ilişkilere yönelik bilgiler geliştiren önde gelen bir araştırma kuruluşudur. Kuruluş tarafından geliştirilen Küresel Girişimcilik Endeksi (Global Entrepreneurship Index (GEI)), gelinen aşamada ulusal ve bölgesel düzeyde girişimcilik ekosisteminin niteliklerini ve dinamiklerini ölçmede kritik bir ilerlemeyi temsil etmektedir. Küresel Girişimcilik Endeksi, Küresel Girişimcilik ve Kalkınma Endeksi adıyla ilk olarak 2009 yılında yayınlanmıştır. Endekse katılan ülkelerin sayısı 2009 yılında 64 iken 2018 ve 2019 yıllarında 137’ye yükselmiştir.² Bununla birlikte, Endeks son olarak 2019 yılında yayınlanmıştır³ (Acs, Stam, Audretsch ve O’Connor, 2020). Küresel Girişimcilik Endeksi, Küresel Girişimcilik Monitörü (Global Entrepreneurship Monitor (GEM)) göstergelerinin yanı sıra UNESCO, Dünya Ekonomik Forumu, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve OECD’nin aralarında yer aldığı birçok uluslararası kuruluştan temin ettiği verileri bir çatı altında toplayarak girişimcilik ekosistemini ve ekosistemi oluşturan bileşenleri bütüncül bir yaklaşımla analiz etmektedir (Acs vd., 2020, s. 35).

Küresel Girişimcilik Endeksinin Bileşenleri

Küresel Girişimcilik Endeksinin oluşturduğu yapı taşı, bir diğer ifadeyle, üç alt endeks bulunmaktadır. Alt endeksleri, aynı zamanda Küresel Girişimcilik Endeksinin bileşenleri olarak da ifade etmek mümkündür. “Girişimcilik tutumları”, “girişimcilik yetenekleri” ve girişimcilik hedeflerinden” oluşan üç alt endeks, her biri girişimciliğin mikro ve makro yönlerine karşılık gelen bireysel ve kurumsal bir değişken içeren 14 sütuna dayanmaktadır. İlgili alt endeksler ve bunları oluşturan sütunlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Acs vd., 2020, s. 26).⁴

² Küresel Girişimcilik Endeksinin hesaplanmasında kullanılan modelin özellikle Küresel Girişimcilik Monitörünün yıllık araştırmalarında yer almayan ülkeler için geçerli olan eksiklikleri ile ilgili değerlendirmeler konusunda bkz. Bonyadi ve Sarreshtehdari, 2021.

³ Girişimciliğin ekonomik gelişme üzerindeki rolünü açıklayan teoriye dayalı bir girişimcilik ölçütü ortaya koymak amacıyla geliştirilen Küresel Girişimcilik Endeksinin devam etmemesi konusuyla ilgili olarak kuruluş üyelerinin çeşitli açıklamaları mevcuttur. Buna göre, 1999 yılında aynı amaçla yola çıkan Küresel Girişimcilik Monitörünün (Global Entrepreneurship Monitor (GEM)) başlıca girişimcilik ölçüsü olan Toplam Erken Aşama Girişimcilik Faaliyeti (Total Early-phased Entrepreneurship Activity) Endeksinin girişimciliğin ekonomik gelişme üzerindeki rolü konusunda tutarlı bir hikâye sunmada başarısız olduğuna dikkat çekilmekte ve bu nedenle Küresel Girişimcilik Monitörü Macaristan ekibinin bazı üyelerinin, basit bir gösterge yerine, karmaşık bir endeks geliştirerek alternatif sağladıkları belirtilmektedir. Birçok Küresel Girişimcilik Monitörü üyesinin bu yeni kavramsallaştırmayı beğenmemesi nedeniyle, ilgili üyeler GEM’den ayrılarak Küresel Girişimcilik ve Kalkınma Kuruluşunu (GEDI) kurmuşlardır. Bu süreçte birlikte GEM ve GEDI arasındaki bağlantılar zayıflamış ve aralarındaki sözleşme sona ermiştir. Büyük ölçüde GEM’in göstergelerine dayanan Küresel Girişimcilik Endeksi, söz konusu sürecin sonucu olarak ilgili verilere ulaşmadaki sorunlar ve kurumsal verilerle ilgili diğer erişim sorunları nedeniyle 2019 sonrası dönemler için üretilememiştir (Acs vd., 2020, s.vi, vii).

⁴ İlgili alt endekslerin ölçülmesinde kullanılan bireysel ve kurumsal değişkenlerin tanımı için bkz. Acs vd., 2020, s. 29, 36-39.

Tablo 2: Küresel Girişimcilik Endeksinin (KGE) yapısı

Alt Endeksler	Sütunlar	Bireysel Değişkenler	Kurumsal Değişkenler	
Tutumlar	Fırsat Algısı	Fırsatın Farkında Olma	Özgürlük (Ekonomik Özgürlük/Mülkiyet Hakları)	
	Başlangıç Becerileri	Beceri Algısı	Eğitim (Yükseköğretim/Eğitim Kalitesi)	
	Risk Alma	Risk Algısı	Ülke Riski	
	Ağ Oluşturma	Girişimcileri Tanımak	Toplanma (Kentleşme/Altyapı)	
	Kültürel Destek	Kariyer Statüsü	Yolsuzluk	
KGE	Fırsat Girişimi	Fırsat Motivasyonu	Yönetim (Vergilendirme/İyi Yönetim)	
	Yetenekler	Teknolojiye Yatkinlik	Teknoloji Düzeyi	Teknolojiye Yatkinlik
		Beşerî Sermaye	Eğitim Düzeyi	İşgücü Piyasası (Emek Özgürlüğü/Eğitimi)
		Rekabet	Rakipler	Rekabet Gücü (Piyasa Hâkimiyeti/Regülasyon)
	Hedefler	Ürün Yeniliği	Yeni Ürün	Teknoloji Transferi
Süreç Yeniliği		Yeni Teknoloji	Bilim (Bilimsel Kurumlar)	
Yüksek Büyüme		İş Beklentisi Yüksek İşletmeler	Finans ve Strateji	
Uluslararasılaşma		İhracat	Ekonomik İlişkiler	
Risk Sermayesi		Melek Yatırımcılar	Sermaye Piyasasının Derinliği	

Kaynak: Acs vd., 2020, s. 26

Küresel Girişimcilik Endeksinin alt endekslerinden “girişimcilik tutumları” bir ülkede toplumun girişimcilik hakkında ne düşündüğü ile ilgiliyken, “girişimcilik yetenekleri” yeni girişimlere ilişkin faaliyetleri yetenekler açısından ele almakta, bu kapsamda girişimcinin bazı önemli özelliklerini kapsamaktadır. Söz konusu özellikler, hangi yeni girişimlerin büyüme potansiyeline sahip olduğu konusunda karar vermek için belirleyici olabilmektedir. Örneğin, yeni girişimlerin oluşturulmasında gereklilik yerine fırsata dayalı motivasyon, girişimcinin eğitim düzeyi ve rekabet kapasitesi bu kapsamda

belirtilebilir. Son alt endeks olan “girişimcilik hedefleri” ise yeni girişimlere ilişkin faaliyetleri uzun vadeli amaçlar açısından ele almakta, girişimcilik faaliyetinin ayırt edici, niteliksel ve stratejiyle ilgili doğasını ifade etmektedir (Acs vd., 2020, s. 27).

Küresel Girişimcilik Endeksinde Ülkelerin Görünümü

Sonuncusu 2019 yılına ait olan Küresel Girişimcilik Endeksinde ilk 15 sırada yer alan ülkeler ve Türkiye’nin sıralamadaki yeri aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Küresel Girişimcilik Endeksinde ABD 86,8 puanla ilk sırada bulunmakta, ABD’yi İsviçre, Kanada, Danimarka ve Birleşik Krallık takip etmektedir. Alt endeks değerlerinde ülke sıralaması genel endekse göre farklılık göstermektedir. Örneğin, genel endekste dördüncü sırada olan Danimarka “girişimcilik yetenekleri” alt endeksinde ilk sırada iken, “girişimcilik hedefleri” alt endeksinde dokuzuncu sıraya gerilemektedir. 137 ülkenin sıralandığı Küresel Girişimcilik Endeksinde 2019 yılında Türkiye 39,8 puanla 44. sırada yer almıştır. Aynı sayıda ülkenin yer aldığı 2018 ve 2017 yıllarına ait Küresel Girişimcilik Endekslerinde ise Türkiye’nin daha iyi bir konumda olduğu görülmektedir. Türkiye, 2018 yılında 44,5 puan ile 37. sırada iken (Acs, Szerb, Lafuente, Lloyd, 2018, s. 21), 2017 yılında ise 43,7 puan ile 36. sıradadır (Acs, Szerb, Autio, Lloyd, 2017, s. 34).

Tablo 3: Küresel Girişimcilik Endeksinde (2019) ilk 15 ülke ve Türkiye

Ülke	KGE	KGE Sıralaması	Alt Endeksler					
			Tutumlar	Sıra	Yetenekler	Sıra	Hedefler	Sıra
ABD	86.8	1	83.5	1	89.7	2	87.2	2
İsviçre	82.2	2	72.2	9	85.6	3	88.6	1
Kanada	80.4	3	78.0	3	83.8	4	79.4	3
Danimarka	79.3	4	75.5	5	90.1	1	72.3	9
Birleşik K.	77.5	5	73.5	8	82.6	5	76.3	6
Avustralya	73.1	6	74.1	7	80.1	6	65.2	19
İzlanda	73.0	7	77.8	4	71.0	10	70.1	12
Hollanda	72.3	8	82.3	2	74.4	9	60.3	22
İrlanda	71.3	9	65.6	15	79.1	7	69.0	14
İsveç	70.2	10	67.1	14	77.1	8	66.5	17
Finlandiya	70.2	11	74.5	6	64.6	17	71.4	10
İsrail	67.9	12	64.0	16	62.6	18	77.2	5
Hong Kong	67.9	13	68.4	10	64.7	16	70.5	11
Fransa	67.1	14	56.8	20	66.8	13	77.7	4

Almanya	66.7	15	57.8	19	68.2	11	74.0	8
Türkiye	39.8	44	34.6	56	33.2	49	51.6	33

Tayvan'ın 18. sırada olduğu Endekste, Birleşik Arap Emirlikleri 25., Çin 26., Katar 28., Malezya 43., Yunanistan 50., Güney Afrika 58., İran 64. ve Rusya 80. sırada yer almaktadır. Endeksin son sıralarında az gelişmiş Afrika ülkelerinin yer aldığı görülmektedir. Bu anlamda son üç sırada Burundi, Madagaskar ve Çad bulunmaktadır (Acs vd., 2020, s. 19). Bölgesel olarak değerlendirildiğinde, Kuzey Amerika bölgesinde ABD'nin, Avrupa'da İsviçre'nin, Asya-Pasifik bölgesinde Avustralya'nın, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde İsrail'in, Güney ve Orta Amerika bölgesinde Şili'nin ve Sahra Altı Afrika'da ise Botswana'nın öne çıktığı görülmektedir. 2018 yılı verileriyle karşılaştırıldığında endeks değerlerindeki en büyük artışların Macaristan, Malezya, Porto Rico, Danimarka ve Çin'de; en büyük gerilemenin ise Tunus, Ürdün, Litvanya, Makedonya, Uruguay ve Türkiye'de olduğuna dikkat çekilmektedir (Acs vd., 2020, s. 11, 12).

Türkiye 2019 yılında alt endeks değerlerinde genel endeks değerine göre farklılık göstermektedir. Buna göre, Türkiye "girişimcilik tutumları" alt endeksinde 56.sıraya, "girişimcilik yetenekleri" alt endeksinde ise 49. sıraya gerilemektedir. Bununla birlikte, Türkiye "girişimcilik hedefleri" alt endeksinde 51,6 puanla 33. sıraya yükselerek sıralamada daha üstte yer almaktadır. Türkiye'nin girişimcilik bakımından güçlü ve zayıf yönleri bir sonraki başlıkta daha kapsamlı incelenmektedir.

TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLER

Çalışmanın bu bölümünde girişimcilik ekosistemi bağlamında Türkiye'de girişimciliğin güçlü ve zayıf yönleri değerlendirilmektedir. Bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi, Küresel Girişimcilik Endeksi girişimcilik ekosistemini ölçmeyi amaçlamakta ve bu kapsamda ülkeleri sıralamaya tabi tutmaktadır. Bununla birlikte, ilgili kuruluşun son verileri 2019 yılına aittir. Dolayısıyla, bu kısımda öncelikle Küresel Girişimcilik Endeksi 2019 yılı verilerine göre Türkiye'nin girişimcilik bakımından güçlü ve zayıf yönleri tespit edilmektedir. Daha sonra, ilki 1999 yılında yayınlanan ve kapsamındaki ülkelerin girişimcilik bakımından genel görünümünü ortaya koyan Küresel Girişimcilik Monitörü'nün 2021/2022 verileri kapsamında Türkiye'de girişimciliğin güçlü ve zayıf yönleri ele alınmaktadır. Küresel Girişimcilik Monitörü, Küresel Girişimcilik Endeksinde olduğu gibi girişimcilik ekosistemini ölçmeyi amaçlayan bir endeks geliştirmiş olmamakla birlikte, girişimcilik alanında ülkelerin genel görünümünün tespit edilmesinde güncel veriler sunarak önemli bir işlev görmektedir.

Küresel Girişimcilik Endeksinde Türkiye

Bu bölümde, Küresel Girişimcilik Endeksinin alt endeksleri ve bu endeksleri oluşturan sütunların puanlarından hareketle Türkiye’de girişimcilik ekosisteminin güçlü ve zayıf yönleri değerlendirilmektedir.

Girişimcilik tutumları

Küresel Girişimcilik Endeksinin (2019) girişimcilik tutumları alt endeksini oluşturan sütunlar ve puan değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 4: Girişimcilik tutumları alt endeksini oluşturan sütunlar ve puan değerleri, 2019

Türkiye	Girişimcilik Tutumları Alt Endeksi	Fırsat Algısı	Başlangıç Becerileri	Risk Alma	Ağ Oluşturma	Kültürel Destek
	34,58	0.354	0.804	0.146	0.325	0.326

Kaynak: Acs vd., 2020, s. 55

Girişimcilik Tutumları alt endeksinde Türkiye, genel endeks değerinin altında kalmaktadır. Söz konusu endeksi oluşturan sütunlar içerisinde en yüksek puana sahip olan sütun, başlangıç becerileridir. Fırsat algısı, ağ oluşturma ve kültürel destek sütunlarının puan değerleri daha düşüktür ve birbirine yakındır. Risk alma sütunu ise en düşük puan değerine sahiptir.

Yukarıda belirtilen sütunlar bireysel ve kurumsal değişkenlerle ölçülmektedir. Bu anlamda, diğer sütun değerlerinden oldukça yüksek olan başlangıç becerilerinin ölçülmesinde kullanılan bireysel değişken beceri algısıdır ve iş kurmak için gerekli bilgi/becerilere sahip olduğunu düşünen 18-64 yaş arası nüfusun oranıyla ölçülmektedir. İlgili sütunun ölçümünde kullanılan kurumsal değişken ise yükseköğretimdeki nüfusun oranı ve eğitimin kalitesidir. Başarılı bir girişim başlatmak, potansiyel girişimcinin gerekli başlangıç becerilerine sahip olmasını gerektirmektedir. Başlangıç becerileri sütun değeri Türkiye’de yüksek olmakla birlikte ilgili Raporda, gelişmekte olan ülkelerdeki çoğu insanın bir iş kurmak için gerekli becerilere sahip olduğunu düşünmesi, becerilerin genellikle nispeten basit ticari faaliyetlerde deneme yanılma yoluyla kazanılmasıyla ilişkilendirilmektedir. Girişimcilik becerilerinin öğretilmesinde ve geliştirilmesinde özellikle orta öğretim sonrası eğitim önemli bir rol oynamaktadır (Acs vd., 2020, s. 15).

Girişimcilik davranışı bakımından girişimcilik niyetinin önemine dikkat çeken ve Türkiye ile ABD’deki üniversite öğrencilerinin girişimcilik niyetlerinin karşılaştırmalı olarak incelendiği bir çalışmada, her iki ülkede de öğrenciler girişimciliğe yönelik olumlu bir tutuma sahip olsalar da öğrencilerin girişimcilik

niyetlerinin düşük düzeyde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Kişisel özellikler ile girişimcilik arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu çalışmada hem ABD hem de Türk öğrencilerin yeni bir iş kurmak için daha fazla eğitim ve öğretime ihtiyaç olduğunu ifade ettikleri belirtilmiştir. Türk öğrenciler eğitimle birlikte, ülkenin ekonomik ve siyasi koşullarının da kendi işlerini kurabilmeleri için önemli olduğuna işaret etmişlerdir (Ozaralli ve Rivenburgh, 2016, s. 1). Bu durum şüphesiz, siyasi istikrarın olduğu ve ekonomik konjonktürün olumlu seyrettiği dönemlerde risk algısının azalması ve buna bağlı olarak kişilerin kendi işlerini kurma noktasında daha istekli olmalarıyla ilişkilidir.

Girişimcilik tutumları alt endeksini oluşturan sütunlar içerisinde risk alma en düşük puan değerine sahiptir. Söz konusu sütunun ölçümünde kullanılan bireysel değişken risk algısı iken kurumsal değişken ülkenin risk durumudur. Risk algısı, başarısızlık korkusunun iş kurmayı engellemeyeceğini belirten 18-64 yaş arası nüfusun yüzdesi ile ölçülmektedir. Kurumsal değişken olan ülke riski ise transfer ve konvertibilite riskinden oluşmaktadır (Acs vd., 2020). Söz konusu göstergeler, Türkiye’de bir iş kurmak için gerekli başlangıç becerilerine sahip olduğunu düşünen bireylerin oranının yüksek olmasına rağmen, başarısızlık korkusunun iş kurmayı engellemeyeceğini belirten insanların oranının düşük olduğuna işaret etmektedir. Bu durum, girişimcilik tutumları alt endeksinde başlangıç becerileri sütununun Türkiye’deki ekosistemin güçlü yönünü, risk alma sütununun ise zayıf yönünü oluşturduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Girişimcilik yetenekleri

Küresel Girişimcilik Endeksinin (2019) girişimcilik yetenekleri alt endeksini oluşturan sütunlar ve puan değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 5: Girişimcilik yetenekleri alt endeksini oluşturan sütunlar ve puan değerleri, 2019

Türkiye	Girişimcilik Yetenekleri Alt Endeksi	Fırsat Girişimi	Teknolojiyi Özümseme	Beşerî Sermaye	Rekabet
	33.19	0.315	0.471	0.325	0.304

Kaynak: Acs vd., 2020, s. 55

Küresel Girişimcilik Endeksini oluşturan girişimcilik yetenekleri alt endeksi bakımından Türkiye, genel endeks değerinin altında kalmaktadır. Girişimcilik yetenekleri alt endeksini oluşturan sütunlar arasında fırsat girişimi, beşerî sermaye ve rekabet sütunlarının puan değerlerinin birbirine oldukça yakın ve düşük düzeylerde olduğu görülmektedir. Söz konusu sütun değerleri, girişimcilik ekosistemi bakımından Türkiye’nin görece zayıf kaldığı alanları göstermektedir. Türkiye’nin ilgili alt endekste görece güçlü olduğu sütun ise teknolojiyi özümsemedir. Teknolojiyi özümseme sütunu, firma düzeyinde teknolojiyi özümseme

kapasitesiyle birlikte bir ülkenin yeni kurulan işletme faaliyetlerinin teknoloji yoğunluğunu yansıtmaktadır. Teknolojiyi özümseme sütununun ölçülmesinde kullanılan bireysel değişken teknoloji düzeyidir ve teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin oranı ile ölçülmektedir. İlgili sütunun ölçülmesinde kullanılan kurumsal değişken ise firma düzeyinde teknolojiyi özümseme kapasitesidir ve yedili Likert ölçeği kullanılarak “ülkenizde işletmeler ne ölçüde en son teknolojileri benimsemektedir” sorusu ile ölçülmektedir (Acs vd., 2020, s. 29,37). Türkiye’nin girişimcilik yetenekleri alt endeksindeki görünümü, beşeri sermayenin geliştirilmesi ve rekabet alanlarında daha etkin politikalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Girişimcilik hedefleri

Küresel Girişimcilik Endeksinin (2019) girişimcilik hedefleri alt endeksini oluşturan sütunlar ve puan değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 6: Girişimcilik hedefleri alt endeksini oluşturan sütunlar ve puan değerleri, 2019

Türkiye	Girişimcilik Hedefleri Alt Endeksi	Ürün Yeniliği	Süreç Yeniliği	Yüksek Büyüme	Uluslararasılaşma	Risk Sermayesi
	51.62	0.866	0.398	0.868	0.266	0.814

Kaynak: Acs vd., 2020, s. 60

Türkiye, girişimcilik hedefleri alt endeksinde hem genel endekse hem de diğer iki alt endekse göre daha yüksek bir değere sahiptir. Girişimcilik hedefleri alt endeksini oluşturan sütunlar bakımından değerlendirildiğinde, ürün yeniliği, yüksek büyüme ve risk sermayesi sütunlarının puan değerlerinin yüksek ve birbirine oldukça yakın olduğu gözlenmektedir. Söz konusu sütun değerleri Türkiye’nin girişimcilik ekosisteminin girişimcilik hedefleri alt endeksi bakımından görece güçlü olduğu sütunlar olarak değerlendirilebilir.

Ürün yeniliği sütunu, girişimci firmaların bir ülkenin teknoloji transfer kapasitesine göre ağırlıklandırılan yeni ürünler yaratma eğilimini ortaya koymaktadır. Yüksek büyüme sütunu, beş yıl içinde en az on kişiyi istihdam etmeyi ve %50’den fazla büyümeyi planlayan hızlı büyüyen işletmelerin oranını yansıtmaktadır. Risk sermayesi sütunu ise iki finans ölçüsünü birleştirmektedir. Bunlardan ilki, yeni kurulan işletmelere yapılan enformel yatırımlar iken ikincisi sermaye piyasasının derinliğinin ölçüsüdür. Türkiye’nin Girişimcilik Hedefleri bakımından görece zayıf kaldığı alanlar ise süreç yeniliği ve uluslararasılaşmadır. Süreç yeniliği, Araştırma-Geliştirmeye yönelik Gayri Safi Yurt İçi Harcama ve bir ülkenin uygulamalı araştırma yürütme potansiyeli ile yeni kurulan işletmelerin yeni teknoloji kullanımını

yansıtmaktadır. Uluslararasılaşma ise işletmelerin ihracat potansiyeli ile ölçülmektedir (Acs vd., 2020, s. 28).

Küresel Girişimcilik Monitöründe Türkiye

Küresel Girişimcilik Monitörü (KGM), 1999 yılında Babson College (ABD) ile Londra İşletme Okulu (London Business School, İngiltere) arasında ortak bir araştırma projesi olarak başlamıştır. Konsorsiyum, yıllık KGM Küresel Raporu'nun dışında her yıl bir dizi ulusal ve özel konulu raporlar yayınlamaktadır dünya çapında girişimcilik ve girişimcilik ekosistemlerinin durumu hakkında güvenilir bir bilgi kaynağı haline gelmiştir. KGM'nin ilk yıllık çalışması on ülkeyi kapsamaktaydı. O zamandan beri dünyanın dört bir yanından yaklaşık 120 ülke KGM araştırmasına katılmış; sonuç olarak günümüzdeki haliyle KGM, proje olmanın ötesine geçerek dünyadaki girişimcilik dinamiklerine ilişkin çalışmalar yürüten yüksek ağ bağlantılı bir kuruluş haline gelmiştir (GEM, 2022, s. 11).

KGM'nin 1999 yılında yayınlanan ilk küresel raporunda, ülkeler arasındaki farklılıklara rağmen bir ülkeyi girişimci yapan en önemli altı faktörün girişimcilik fırsatı, girişimcilik kapasitesi, altyapı, demografi, eğitim ve kültür olduğu belirtilmiştir. Söz konusu faktörlerden girişimcilik fırsatı ve girişimcilik kapasitesinin yeni kurulan işletme oranları ile en yakın nedensellik ilişkisine sahip olduğuna dikkat çekilerek, söz konusu iki faktörün belirtilen diğer faktörlerden etkilendiği vurgulanmıştır (Reynolds, Hay ve Camp, 1999, s. 19).

KGM 2021/2022 araştırmasında farklı gelir düzeylerinden 50 ülke yer almıştır. KGM, girişimcilik faaliyetini kesin ve spesifik bir biçimde tanımlamaktadır. Buna göre girişimci faaliyet veya girişimcilik, yeni bir iş kurma ve o işi yürütme eylemidir. Yani sadece girişimcilik konusunda düşünmek ya da niyet etmek değil, yeni bir iş için kaynakları harcamaktır. Yeni işletmeler kurmak ve işletmek herhangi bir dinamik ekonomide hayati bir süreçtir. Yeni işletmeler, topluma yeni fikirler, ürünler ve teknolojiler sunarak yeni işler, artan gelirler ve katma değer getirmektedir. Başarılı yeni bir iş, insanların istedikleri ancak daha da önemlisi bedelini ödemeye hazır oldukları mal ve hizmetleri üretmek amacıyla kaynak kullanımını sağlayarak yapısal değişimi hızlandırmaktadır. Elbette, yeni işletmelerin hepsi büyümekte ve gelişmemektedir. Bununla birlikte başarısızlığın, girişimcilerin kendilerini toparlamaları ve yeniden başlamaları için öğrenmeyi ve kişisel gelişimi teşvik edici yönüne dikkat çekilerek iş geliştirme sürecinin önemli bir parçası olduğu vurgulanmaktadır (GEM, 2022, s. 22).

KGM, girişimciyi kendini işini kuran ya da yöneten kişiler olarak tanımlamaktadır. KGM'nin girişimci tanımı Küresel Girişimcilik Endeksinin geliştirilmesinde esas alınan girişimci kavramına göre daha geniş bir kapsama sahiptir. Zira Küresel Girişimcilik Endeksinde girişimcilik faaliyeti üretkenlik ve

yenilik yaratma faaliyetiyle ilişkili tanımlanmaktadır. KGM’de ise kendi işinin sahibi olanlar ev yapımı kekleri ya da vintage kıyafetleri satmak gibi ürün alıp satma işiyle ilgilenebildikleri gibi taksi sürücülüğü ya da çevrimiçi eğitim programlarının yürütülmesi gibi hizmet sunumu alanında da faaliyet gösterebilmektedirler. Bu kapsamda, girişimci faaliyetin yürütülmesinde amaç ek gelir sağlamak, topluma hizmet sunmak ya da daha büyük küresel bir hedef olabilmektedir (GEM, 2022, s. 31).

KGM, araştırmasında girişimcilik faaliyetinin üç aşamasından söz etmektedir. Bunlardan ilki, başlangıç aşamasındaki girişimcilerdir ve kaynaklarını aktif olarak bir iş kurmaya ayırmış ancak üç aydır ücret ödememiş olanları kapsamaktadır. İkincisi yeni işletme sahipleridir. Söz konusu kişiler, bir iş kuran ve işleten, üç ay veya daha fazla süredir ücret ödeyenlerdir. Üçüncü gruptakiler ise kurulmuş bir işletme sahibi olanlardan oluşmaktadır ve 42 ay veya daha fazla süredir ücret ödeyen bir işletmeyi yönetenleri kapsamaktadır. İlk iki grupta yer alanların toplamı, Toplam Erken Aşama Girişimcilik Faaliyetlerinde bulunan girişimcileri oluşturmaktadır (GEM, 2022, s. 26).

Küresel Girişimcilik Monitörü: Girişimcilik Çerçeve Koşulları

Küresel Girişimcilik Monitörü bir ekonominin girişimcilik ekosistemini aşağıdaki tabloda belirtilen ve 9 unsurdan oluşan Girişimcilik Çerçeve Koşullarına dayalı olarak değerlendirmektedir. Her koşul çok boyutludur ve bu nedenle objektif ve ölçülebilir özellikte değildir. Küresel Girişimcilik Monitörü bu kısıtın üstesinden gelebilmek için her ekonomide bir Ulusal Uzman Anketi gerçekleştirerek söz konusu koşullara ilişkin uzman görüşlerine başvurmaktadır (GEM, 2022, s. 86).

Tablo 7: Küresel Girişimcilik Monitörü: Girişimcilik Çerçeve Koşulları

A.1. Girişimcilik Finansmanı	Yeni girişimler için yeterli fon var mı?
A.2. Girişimcilik için Finansmana Erişim Kolaylığı	Ve bu fonlara erişim kolay mı?
B.1. Hükümet Politikası: Destek ve İlgi	Hükümet politikası yeni kurulan işletmeleri destekliyor mu?
B.2. Hükümet Politikası: Vergiler ve Bürokrasi	Ya da yeni işletmeler vergi yükü altında mı?
C. Hükümetin Girişimcilik Programları	Nitelikli destek programları mevcut mu?
D.1. Okulda Girişimcilik Eğitimi	Okullar girişimcilik fikirlerini ortaya çıkarıyor mu?
D.2. Okul Sonrası Girişimcilik Eğitimi	Üniversiteler iş kurmak için kurslar düzenliyor mu?
E. Araştırma ve Geliştirme Transferleri	Araştırmalar yeni işlere dönüştürülebilir mi?
F. Ticari ve Profesyonel Altyapı	Ticari ve profesyonel altyapı yeterli ve ekonomik mi?

G.1. Piyasaya Giriş Kolaylığı: Piyasa Dinamikleri	Piyasalar serbest, açık ve büyüyor mu?
G.2. Piyasaya Giriş Kolaylığı: Maliyet Yükü ve Düzenlemeler	Düzenlemeler piyasaya girişi teşvik edici mi sınırlayıcı mı?
H. Fiziksel Altyapı	Fiziksel altyapı yeterli ve ekonomik mi?
I.Sosyal ve Kültürel Normlar	Kültür girişimciliği teşvik ve takdir ediyor mu?

Kaynak: GEM, 2022, s. 86.

Küresel Girişimcilik Monitörü Ulusal Uzman Anketinin yanı sıra her ülkeden en az 20.000 yetiştikine kapsamlı bir görüşme anketi uygulamaktadır. Bu anketle, katılımcıların girişimcilik faaliyetleri, tutumları ve hedeflerine yönelik detaylı bilgi toplanmaktadır.

Küresel Girişimcilik Monitöründe Türkiye: Tutumlar ve algılar, motivasyon, girişimcilik etkisi, girişimcilik faaliyetleri, covid-19 etkisi

Küresel Girişimcilik Monitöründe Türkiye'nin girişimcilik profili, "tutumlar ve algılar", "motivasyon", "girişimcilik etkisi", "girişimcilik faaliyetleri" ve "covid-19 etkisi" başlıkları altında aşağıda yer verilen tablolar kapsamında ele alınmaktadır.

Tablo 8: Küresel Girişimcilik Monitöründe Türkiye: Tutumlar ve Algılar

Tutumlar ve Algılar		
	18-64 Yaş Arası Yetişkinlerin %'si	Sıralama/47
Son 2 yılda yeni bir iş kurmuş birini tanıyanlar	42,8	35
Bulunduğu bölgede iş kurmak için iyi fırsatlar olduğunu düşünenler	31,9	43
Bir iş kurmanın kolay olduğunu düşünenler	25,1	44
İş kurmak için gerekli bilgi ve beceriye sahip olduğunu düşünenler	59,3	21
Başarısızlık korkusu yaşayanlar	39,8	34
Girişimcilik niyeti olanlar	31,3	14

Kaynak: GEM, 2022, s. 182

Girişimciliğe ilişkin tutum ve algıların ölçüldüğü Küresel Girişimcilik Monitöründe Türkiye, girişimcilik niyeti olanların oranı bakımından 47 ülke sıralamasında görece iyi bir konumda yer almaktadır. 18-64 yaş grubundakilerin neredeyse üçte biri girişimcilik niyeti olduğunu ortaya koymaktadır. Bir iş kurmak için gerekli bilgi ve beceriye sahip olduğunu düşünenlerin oranı ise %60'a yakındır. Bununla

birlikte, bulunduğu bölgede bir iş kurmak için iyi fırsatlar olduğunu düşünenler ile bir iş kurmanın kolay olduğunu düşünenlerin oranı açısından Türkiye 47 ülke sıralamasında son sıralara gerilemektedir.

Tablo 9: Küresel Girişimcilik Monitöründe Türkiye: Motivasyon

Motivasyon				
“Kısmen katılıyorum” veya “kesinlikle katılıyorum” cevabını verenler	Toplam Erken Aşama Girişimcilik Faaliyetlerinin %’si	Sıralama/47	18-34 Yaş Grubundakilerin %’si	35-64 Yaş Grubundakilerin %’si
Fark yaratmak	34,3	36	32,9	35,7
Büyük bir servet oluşturmak	39,9	38	49,7	29,7
Aile geleneğini sürdürmek	41,7	10	38,4	45,1
Geçimini sağlamak	55,0	32	55,3	54,9

Kaynak: GEM, 2022, s. 182

Türkiye’de girişimciliğin ardındaki motivasyon bakımından aile geleneğini sürdürmek seçeneği ile geçimini sağlamak seçeneklerinin daha yüksek oranlarda karşılık bulduğu görülmektedir. Yaş grupları bakımından dikkati çeken önemli farklılıklardan ilki, 18-34 yaş grubundakilere göre 35-64 yaş grubundakilerde aile geleneğini sürdürme seçeneğinin girişimciliğin ardındaki motivasyonda daha yüksek bir orana sahip olmasıdır. Diğer farklılık ise büyük bir servet oluşturmak motivasyonu ile girişimcilik faaliyetinde bulunanların oranının 18-34 yaş grubunda 35-64 yaş grubuna göre çok daha yüksek olmasıdır.

Tablo 10: Küresel Girişimcilik Monitöründe Türkiye: Girişimcilik Etkisi

Girişimcilik Etkisi		
	%	Sıralama/47
Gelecek 5 yılda 6 ya da daha fazla kişiyi istihdam etme beklentisinde olanlar	8,7	4
Yeni bir iş kuran veya işleten ve gelirinin %25’i veya daha fazlasını kendi ülkelerinin dışından bekleyenler	2,5	9

Kaynak: GEM, 2022, s. 182

Geleceğe ilişkin hedefler ve beklentiler bakımından değerlendirildiğinde, gelecek 5 yılda 6 ya da daha fazla kişiyi istihdam etme beklentisinde olanların oranı her ne kadar %8,7 gibi düşük bir düzeyde görülse de 47 ülke sıralamasında Türkiye'nin dördüncü sırada yer alması, diğer ülkelerle mukayese edildiğinde geleceğe ilişkin hedefler bakımından olumlu bir görünüm ortaya koymaktadır.

Tablo 11: Küresel Girişimcilik Monitöründe Türkiye: Girişimcilik Etkisi

Girişimcilik Faaliyetleri				
	%	Sıralama/47	Kadın (%)	Erkek (%)
Erken Aşama Girişimcilik Faaliyeti	15,7	15	10,3	21,1
Kurulu İşletme Sahipliği	11,0	6	6,0	15,9

Kaynak: GEM, 2022, s. 182

Girişimcilik faaliyetleri bakımından Türkiye'de kurulu işletme sahipliğinin erken aşama girişimcilik faaliyetlerine göre oransal olarak daha düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. İstihdam oranlarındaki genel eğilime uygun olarak hem toplam erken aşama girişimcilik faaliyetlerinde bulunanların oranı hem de kurulu işletme sahipliği oranı bakımından kadınların erkeklerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Özellikle kurulu işletme sahipliği oranlarında kadınlar ve erkekler arasındaki farkın daha da açıldığı gözlenmektedir.

Üretken girişimcilik dünya çapında ülkelerin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Girişimcilik faaliyetleri gelişmiş ülkelerde olduğu kadar gelişmekte olan ülkelere de kadınlar ve erkeklerin refah düzeylerini olumlu etkilemektedir. Bununla birlikte, sermayeye erişimdeki farklılıklardan dolayı kadınlar ve erkekler girişimcilik faaliyetlerine aynı düzeyde katılamamaktadırlar. Türkiye'de finansal ve beşerî sermayenin girişimci olma olasılığı üzerindeki etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, finansal sermayenin girişimci olma olasılığı üzerindeki etkisinde cinsiyet farklılığı gözlenmemişken, beşerî sermayenin girişimcilik üzerindeki etkisinin kadınlarda erkeklere göre daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulguları, kadınların eğitime erişimi arttıkça girişimci olma olasılıklarının da artacağına işaret etmektedir (Çetindamar, Gupta, Karadeniz ve Eğrican, 2012, s. 29). Bir diğer çalışmada da yüksek eğitim düzeyine sahip kadınların girişimcilik için fırsatları fark etme olasılığının düşük eğitim düzeyine sahip kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Sarfaraz, Sarfraz, Karadeniz, Zali ve Qureshi, 2018, s. 656). Türkiye'de kadın girişimciliğinin araştırıldığında bir başka çalışmada ise hâlihazırda sunulan çeşitli destek mekanizmalarına rağmen sermaye bulma ve yönetmenin kadın girişimciler için en önemli sorunlar olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Maden, 2015, s. 312).

Türkiye’deki girişimcilerin kişisel özelliklerine bakıldığında, özellikle gençler arasında girişimciliğin öne çıktığı, 55-64 yaş grubunda kıdemli girişimci oranının Avrupa ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Türkiye’de girişimcilerin %30’u 25-34 yaş grubunda, %25,75’i 18-24 yaş grubunda, %25,24’ü ise 35-44 yaş grubundadır. Dolayısıyla, girişimcilerin %80’i 18-44 yaş grubundakilerden oluşmaktadır. Diğer yandan, eğitim düzeyi ile girişimcilik arasında da pozitif yönlü bir ilişki görülmektedir. Nitekim ülkemizde girişimcilik oranları üniversite mezunlarında daha yüksektir. Türkiye’de girişimcilerin faaliyette buldukları sektörler değerlendirildiğinde, her iki girişimciden birinin perakende, araba, otel, restoranlar, kişisel hizmetler, sağlık, eğitim, rekreasyon gibi tüketici odaklı hizmet sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Her üç girişimciden biri dönüşüm sektöründe inşaat, imalat, taşımacılık, toptan satış gibi faaliyetlerde yer alırken, her dokuz girişimciden biri de finans, sigorta, emlak ve diğer ticari hizmetleri içeren sektörlerde faaliyet göstermektedir (Karadeniz, 2019, s. 28).

Tablo 12: Küresel Girişimcilik Monitöründe Türkiye: Covid-19 Etkisi

Covid-19 Etkisi		
	Yetişkinlerin %’si	Sıralama/47
Pandemi hane gelirinin azalmasına neden oldu.	54,0	18
	Toplam Erken Aşama Girişimcilik Faaliyetlerinin %’si	Sıralama/47
Bir iş kurmak bir yıl öncesine göre daha zordur.	62,4	8
Ürün ya da hizmet satmak için daha fazla dijital teknoloji kullananlar.	55,2	22
Pandemi nedeniyle yeni fırsatları takip edenler.	33,2	35

Kaynak: GEM, 2022, s. 182.

2019 yılından itibaren tüm dünyaya yayılan Covid-19 küresel salgını her alanda olduğu gibi girişimcilik alanında da etkilerini göstermiştir. Bu anlamda, toplam erken aşama girişimcilik faaliyetinde bulunanların %62,4’ü bir iş kurmanın bir yıl öncesine göre daha zor olduğunu belirtmişlerdir. Pandeminin dijitalleşme alanındaki etkileri bakımından değerlendirildiğinde ise Türkiye’de toplam erken aşama girişimcilik faaliyetinde bulunanların yarısından fazlası ürün ya da hizmet satmak için daha fazla dijital teknoloji kullandıklarını ifade etmişlerdir.

TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİĞİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Kaynakçada yer alan tüm kaynaklara çalışma içerisinde atıf verilmiş olmalıdır. Çalışmada metin içi atıflar dipnot olarak verilmemeli, aşağıdaki biçimsel kurallara uygun olarak atıflar yazılmalıdır:

Türkiye'nin girişimcilik alanında karşı karşıya kaldığı sorunları ve girişimciliğin önündeki engelleri yukarıda sunulan raporların verilerinden hareketle tespit etmek mümkündür. Küresel Girişimcilik Monitörü 2021/2022 Küresel Raporundan önce Türkiye'nin Küresel Girişimcilik Monitöründe yer aldığı yıl 2018'dir. 2018/2019 Küresel Girişimcilik Monitörü Küresel Raporu, Türkiye'de toplam erken aşama girişimcilik faaliyetlerinin yavaş olmakla birlikte istikrarlı bir düşüş gösterdiğine işaret etmektedir. Aslında, yeni girişimcilik politikalarının daha ziyade orta ve yüksek düzeyde teknoloji girişimciliğini desteklediği ve bu anlamda toplam erken aşama girişimcilik faaliyetlerinin sayısından çok niteliğinin önemsendiği belirtilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'de girişimcilik faaliyeti gerilese bile yüksek ya da orta düzeydeki teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren toplam erken aşama girişimcilik faaliyetinde bulunanların oranının 2016'da %1,4 iken 2018'de %5'e yükseldiğine dikkat çekilmektedir. Bu durum, yeni kurulan yüksek teknolojili işletmeler için cesaret verici bir işaret olarak da değerlendirilebilir. Kurulu işletme sahipliği oranlarında 2016'dan 2018'e %2,73'ten %4,42'ye bir yükseliş gerçekleştiğine işaret edilen Rapor'da, yüksek büyüme ve iş yaratma beklentisinin Türkiye'deki girişimcileri diğer ülkelerdeki girişimcilerden ayıran özelliklerden biri olduğu vurgulanmaktadır (GEM, 2019, s. 110).

Küresel Girişimcilik Monitörü 2021/2022 Küresel Raporundaki Türkiye verilerini Pandemi öncesi dönemle de mukayese ederek aşağıdaki tespitleri yapmak mümkündür (GEM, 2022, s. 183):

Türkiye'de Toplam Erken Aşama Girişimcilik Faaliyetinin 2018 yılında %14,2 olduğu, 2021 yılında sınırlı bir artışla %15,7'ye yükseldiği görülmektedir. Kurulu İşletme Sahipliği oranı ise 2018'de %8,7 iken 2021'de %11'e yükselmiştir.

Her ne kadar Türkiye'de GSYİH 2020 ve 2021 yıllarında artmış olsa da hane halkları özellikle enflasyon nedeniyle ciddi anlamda ekonomik sıkıntı içerisindedir. Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı zorluklar genel nüfusun iş dünyasına güveninin azalmasında önemli rol oynamıştır. Örneğin, yaşadıkları bölgede bir iş kurmak için iyi fırsatlar gördüklerini belirtenlerin oranı 2018'de %44 iken 2021'de %31,9'a gerilemiştir. Bu durum, bir iş kurmak için gerekli bilgi, beceri ve tecrübeye sahip olduklarını belirtenlerin oranının %59,3 olmasına rağmen. Bu sonuç, genel nüfus içerisinde girişimcilik yeteneği olmasına rağmen bunu harekete geçirecek iyi fırsatların yeterli olmadığına işaret etmektedir.

Türkiye’de girişimciliğin önündeki engelleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Acs vd., 2020; GEM, 2019; GEM, 2022):

- Girişimcilik için finansmana erişim zorluğu: Türkiye’nin girişimcilik çerçeve koşullarını değerlendiren uzman görüşleri, son Küresel Girişimcilik Monitörü raporunda girişimcilik finansmanına erişim kolaylığı açısından Türkiye’nin gelir grubuna göre⁵ içinde bulunduğu 19 ülke arasında 13. sırada olduğunu ortaya koymaktadır. Yüksek enflasyonist ortamda finansmana erişim sıkıntısının olması şaşırtıcı değildir. Bu noktada devletin çeşitli programlar aracılığıyla ya da finans sektörü tarafından verilen bazı kredileri güvence altına alarak girişimcilere kredi verilmesini daha fazla teşvik etmesi gerekmektedir. Önümüzdeki yıllarda girişimcileri hedefleyen kamusal politikalara daha fazla gereksinim duyulmaktadır.

- Girişimcilik eğitiminde devletin rolünün yetersiz olması: Devletin örgün eğitimde okulda ve okul sonrası dönemdeki girişimcilik eğitimleri açısından 2020/2021 Küresel Girişimcilik Monitöründe Türkiye olumsuz bir görünüme sahiptir. Türkiye, özellikle örgün eğitim programlarında girişimcilik eğitiminin yeterliliği bakımından gelir grubuna göre içinde bulunduğu 19 ülke arasında sondan 4. sırada, okul sonrası dönemdeki girişimcilik eğitimin yeterliliği bakımından ise sondan 3. sırada yer almaktadır. Bu durum, ilköğretim ve lise eğitimindeki sistemin yaratıcılık, kendi kendine yetebilme ve kişisel inisiyatifin gelişmesinin desteklemesi konusunda yetersiz olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, girişimci bir ekonominin ihtiyaç duyduğu bireyleri yetiştiren bir örgün eğitim sisteminin geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

- Piyasaya girişte maliyetlerin ve mevzuatın olumsuz etkisi: Piyasa dinamiklerinin piyasaya girişi kolaylaştırıcı etkisi bakımından Türkiye kendi gelir grubundaki ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır. Bu durum, aşırı düzenleme olmadan erişilebilen istikrarlı bir tüketici piyasasının olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, yeni işletmelerin piyasaya girişte güçlü ve adil olmayan rekabet koşullarıyla karşılaşmaları girişimciliği olumsuz etkilemektedir. Piyasaya girişte maliyet yükleri ve düzenlemelerin kolaylaştırıcı etkisi bakımından Türkiye, gelir grubuna göre içinde bulunduğu 19 ülke arasında sondan 5. sırada yer almaktadır. Bu anlamda, vergi yükleri başta olmak üzere yeni iş kurmak isteyen girişimcilerin üzerindeki maliyet yüklerinin hafifletilmesine ve iş kurmayı kolaylaştırıcı düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

- Fiziksel, ticari ve profesyonel altyapının yetersizliği: Girişimcilik çerçeve koşulları içerisinde yer alan fiziksel, ticari ve profesyonel altyapının girişimciliği teşvik etmesi bakımından Türkiye, içinde bulunduğu gelir grubunda sondan bir önceki sırada yer almaktadır. Bu anlamda, yeni bir iş kurmak isteyen girişimciler için fiziksel altyapı giderlerinin karşılanmasında kamusal desteklerin artırılması, ticari ve profesyonel altyapının geliştirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

⁵ Küresel Girişimcilik Monitörü 2021/2022 Küresel Raporu, kapsamına aldığı ülkeleri gelir düzeylerine göre farklılık gösteren ülkelerden seçmektedir. A kategorisinde kişi başına düşen GSYİH’si 40.000 \$’ın üzerinde, B kategorisinde 20.000 ile 40.000 \$ arasında, C kategorisinde ise 20.000’in \$’ın altında olan ülkeler yer almaktadır. Türkiye, gelir düzeyi bakımından B kategorisindedir (GEM, 2022, s. 7).

- Sosyal ve kültürel normların girişimciliğe olumsuz etkisi: Türkiye, içinde bulunduğu gelir grubunda sosyal ve kültürel normların girişimciliği teşvik etmesi bakımından 19 ülke arasında sondan 5. sırada yer almaktadır. Kişilerin girişimciliğe yönelmelerinde, içinde buldukları toplumun sosyal ve kültürel normlarının destekleyici bir işlev görmesi oldukça önemlidir. Bu anlamda, girişimciliğe bakış açısı, risk algısı, başarısızlık korkusu, girişimcilerin toplumsal statüsü gibi birçok faktör bireylerin girişimciliğe yönelmelerinde etkili olmaktadır. İyi uygulama örnekleri ile toplumsal farkındalık yaratılması, özgüvenli, yaratıcı, sorgulayıcı ve inisiyatif kullanabilen bireylerin yetiştirilmesine yönelik örgün ve yaygın eğitim faaliyetlerinin yeniden yapılandırılması, toplumda eğitim sisteminin araştırma ve geliştirme kültürünü geliştirmeye odaklanması gibi birçok faktörün söz konusu olumsuz etkiyi olumluya çevirmede etkili olacağı düşünülmektedir.

- Küresel Girişimcilik Endeksindeki alt endeksler itibariyle değerlendirildiğinde, girişimcilik tutumları bakımından başta risk alma olmak üzere ağ oluşturma, kültürel destek ve fırsat algısı sütun değerlerinin görece düşüklüğünden hareketle söz konusu alanlarda politikalar geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Girişimcilik yetenekleri alt endeksini oluşturan sütun değerleri değerlendirildiğinde ise rekabet ortamının iyileştirilmesi, girişimcilik için fırsatların ve beşerî sermayenin geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Alt endeksler arasında Türkiye'nin görece daha iyi puana sahip olduğu girişimcilik hedefleri alt endeksinde iyileştirilmesine ihtiyaç duyulan alanlar ise uluslararasılaşma ile yeni teknolojilerin kullanımı ve bilimsel araştırma kurumlarının geliştirilmesi anlamında süreç yeniliği olarak öne çıkmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Girişimciliğe bütüncül ve kapsamlı bir bakış açısı getiren ve girişimciliği bireysel özelliklerin dışında sosyal, kültürel ve siyasi birçok dinamiğin etkisi üzerinden sistem tabanlı bir yaklaşımla açıklamaya çalışan girişimcilik ekosistemi yaklaşımı özellikle 1990'lı yıllardan itibaren ilgili literatürde öne çıkmaya başlamıştır.

Küresel rekabette avantaj sağlamanın en önemli yolları arasında, şüphesiz, katma değer, istihdam ve yenilik yaratan üretim yöntemleri ve süreçlerinin geliştirilmesi yer almaktadır. Bu kapsamda, girişimciliğin küresel rekabette öne çıkmanın bir aracı haline gelebilmesi ve istihdam yaratarak toplam refahı artırması ancak girişimciliği etkileyen pek çok aktör ve faktörün belirlenmesi ve bunlar arasındaki nedensellik ilişkisinin tespit edilebilmesiyle mümkündür. Girişimcilik ekosisteminin bileşenlerini ortaya koyan çeşitli modeller incelendiğinde girişimciliği etkileyen aktörlerin ve faktörlerin belirlenmiş olduğu, ancak söz konusu aktörler ve faktörlerin kendi aralarındaki nedensellik ilişkilerine dair teorik temelli ve bulguya dayalı çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı gözlenmektedir. Girişimcilik ekosistemi yaklaşımının zayıf yönünü

oluşturan bu hususun girişimcilik alanındaki akademik çalışmalarda daha fazla gündeme getirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Üretken girişimciliğin desteklenmesi için belirleyici olan girişimcilik ekosisteminin bileşenleri her ülkede farklılık göstermektedir. Ayrıca, her ülkenin yerel dinamikleri ile girişimcilik ekosisteminin bileşenleri arasındaki ilişki ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, kurumsal yapılanmaları, sosyo-ekonomik ve kültürel yapıları gibi birçok faktöre bağlı olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla, bir ülkedeki başarılı bir girişimcilik ekosisteminin rol model olarak alınması ve bir başka ülkede hayata geçirilmesi her zaman istenen sonucu yaratmayabilmektedir.

Türkiye, genç nüfus yapısı, dinamik piyasa koşulları, teknolojiye yatkınlık ve bu bağlamda teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin oranı, yeni ürünlerin geliştirilmesi, iş beklentisi yüksek işletmelerin varlığı, girişimcilik için başlangıç becerilerine sahip olduğunu düşünenlerin oranı bakımından Küresel Girişimcilik Endeksinde yer alan veriler kapsamında görece güçlü bir konumda değerlendirilebilir. Bununla birlikte, Türkiye aynı endekste girişimcilik tutumlarının tespit edilmesinde esas alınan ve özellikle risk alma başta olmak üzere fırsat algısı ve kültürel destek alanlarında olumlu bir görünüme sahip değildir. Diğer yandan, fırsat motivasyonu, rekabet koşulları ve beşerî sermaye alanları da girişimcilik yetenekleri bakımından Türkiye’nin görece zayıf kaldığı alanlardır. Uluslararasılaşma ve süreç yeniliği ise girişimcilik hedefleri bakımından Türkiye’nin zayıf yönleri olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu alanlardaki sorunların tespit edilmesine ilişkin kapsamlı araştırmalar yapılarak araştırma bulgularının girişimciliğin geliştirilmesine yönelik politikalarda dikkate alınması gerekmektedir.

Küresel Girişimcilik Endeksindeki verilerden hareketle yukarıda yapılan tespitlere ilave olarak, Küresel Girişimcilik Monitörünün de Türkiye’de girişimciliğin önündeki engellere yönelik önemli bilgilere yer verdiği görülmektedir. Buna göre, Türkiye’de girişimcilik için finansmana erişim zorluğu, girişimcilik eğitiminde devletin rolünün yetersizliği, piyasaya girişte maliyetlerin yüksekliği ve mevzuatın olumsuz etkisi, fiziksel, ticari ve profesyonel altyapının yetersizliği ve sosyal ve kültürel normların destekleyici olmaması girişimciliğin önündeki engeller olarak dikkati çekmektedir. Belirtilen engellerle mücadele ederek girişimciliğin desteklenmesi, 2019-2023 dönemini içeren On Birinci Kalkınma Planında rekabetçi üretim ve verimliliğin sağlanmasına yönelik politikalar kapsamında girişimcilik alanında belirlenen amaca da yansımıştır. Nitekim ilgili politika belgesinde, girişimcilik kültürü ile teknoloji tabanlı ve yenilikçi girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesine, finansmana, bilgiye ve pazara erişim imkânlarını destekleyen girişimcilik ekosisteminin güçlendirilmesi amacına vurgu yapılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 102).

Türkiye’de girişimciliğin üretime, istihdama ve topyekûn refaha katkı sağlayabilmesi için görece zayıf kalınan alanlarda politikaların geliştirilmesi gerektiği şüphe götürmemektedir. Bununla birlikte, tasarlanan politikaların girişimcilik ekosisteminin bileşenlerinin birbiriyle ilişkisini de dikkate alması kritik önem taşımaktadır. Örneğin, beşerî sermayenin geliştirilmesine yönelik tedbirler, uygun fiziksel ve ticari altyapı olmadığında ya da süreç yeniliğini geliştirecek nitelikte bilimsel kuruluşların ve Ar-Ge harcamalarının yetersizliğinde beyin göçüyle sonuçlanabilecektir. Dolayısıyla, Türkiye’nin yerel ve bölgesel dinamikleri bağlamında girişimcilik ekosistemi bileşenlerinin, bileşenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin ve çarpan etkisi yaratarak bütünüyle ekosistemi ve toplam refahı olumlu yönde etkileyebilecek faktörlerin tespitine ilişkin kapsamlı araştırmaların yürütülmesi ve bu araştırma sonuçları dikkate alınarak girişimcilik alanındaki politikalara yön verilmesi gerekmektedir.

YAZAR BEYANI / AUTHOR STATEMENT

Araştırmacı(lar) makaleye ortak olarak katkıda bulunduğunu bildirmiştir. Araştırmacı(lar) herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

KAYNAKÇA

- Acs, Z.J., Stam, E., Audretsch, D.B., & O’Connor, A. (2017). The lineages of the entrepreneurial ecosystem approach. *Small Bus Econ*, 49, 1–10.
- Acs, Z.J., Szerb, L., Autio, E., & Lloyd, A. (2017). *The Global Entrepreneurship Index 2017*. Washington D.C.: The Global Entrepreneurship and Development Institute.
- Acs, Z.J., Szerb, L., Lafuente, E., & Lloyd, A. (2018). *The Global Entrepreneurship Index 2018*. Washington D.C.: The Global Entrepreneurship and Development Institute.
- Acs, Z.J., Szerb, L., Lafuente, E., & Markus, G. (2020). *The Global Entrepreneurship Index 2019. Technical Report*. Washington D.C.: The Global Entrepreneurship and Development Institute.
- Bonyadi, E., & Sarreshtehdari, L. (2021). The Global Entrepreneurship Index (GEI): A critical review. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 11, 1-20.
- Çetindamar, D., Gupta, V.K., Karadeniz, E.E., & Eğrican, N. (2012). What the numbers tell: The impact of human, family and financial capital on women and men’s entry into entrepreneurship in Turkey. *Entrepreneurship and Regional Development*, 24(1-2), 29-51.
- Feld, B. (2020). *Startup communities: Building an entrepreneurial ecosystem in your city* (2. baskı). Hoboken: Wiley.
- GEM (2019). *Global Entrepreneurship Monitor 2018/2019 Global Report*. Babson, UDD, KOEF.
- GEM (2022). *Global Entrepreneurship Monitor 2021/2022 Global Report: Opportunity Amid Disruption*. London: GEM.

- Isenberg, D. (2011). *The entrepreneurship ecosystem strategy as a new paradigm for economic policy: Principles for cultivating entrepreneurship*. Dublin: Institute of International European Affairs
- Bobson Global, The Babson Entrepreneurship Ecosystem Project.
- Karadeniz, E. E. (2019). *Türkiye’de girişimcilik ve uluslararası karşılaştırma 2018/2019 GEM*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- Maden, C. (2015). A gendered lens on entrepreneurship: Women entrepreneurship in Turkey. *Gender in Management, 30*(4), 312-331.
- Malecki, E.J. (2018). Entrepreneurship and entrepreneurial ecosystems. *Geography Compass, 12*(3), 1-21.
- Mason, C., & Brown, R. (2014). *Entrepreneurial ecosystems and growth oriented entrepreneurship*. Paris: Organisation for Economic Cooperation & Development.
- Moore, J. F. (1993). Predators and prey: A new ecology of competition. *Harvard Business Review*, May-June, 75-86.
- Ozaralli, N., & Rivenburgh, N. K. (2016). Entrepreneurship intention: Antecedents to entrepreneurial behavior in the USA and Turkey. *Journal of Global Entrepreneurship Research, 6*(3), 1-32.
- Reynolds, P.D., Hay, M., & Camp, M. (1999). *Global Entrepreneurship Monitor 1999 Executive Report*.
- Sarfaraz, L., Sarfraz, A. M., Karadeniz, E. E., Zali, M. R., & Qureshi, M. Z. (2018). Business environment in the three Countries. N. Faghih & M. R. Zali (Ed.). *Entrepreneurship ecosystem in the Middle East and North Africa (MENA): Dynamics in trends, policy and business environment* içinde (s. 639-648). Cham: Springer.
- Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *The Academy of Management Review, 25*(1), 217-226.
- Shane, S. (2009). Why encouraging more people to become entrepreneurs is bad public policy? *Small Bus Econ, 33*, 141-149.
- Spigel, B. (2015). The relational organization of entrepreneurial ecosystems. *Entrepreneurship Theory and Practice, 41*(1), 1-24.
- Stam, E., (2015). Entrepreneurial ecosystems and regional policy: A sympathetic critique. *European Planning Studies, 23*(9), 1759– 1769.
- Stam, E., & Van De Ven, A. (2021). Entrepreneurial ecosystem elements. *Small Bus Econ, 56*, 809–832.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf adresinden erişildi.
- Van De Ven, H. (1993). The development of an infrastructure for entrepreneurship. *Journal of Business Venturing, 8*(3), 211-230.

World Economic Forum (2013). *Entrepreneurial ecosystems around the globe and company growth Dynamics-Report summary for the annual meeting of the new champions 2013*. World Economic Forum web site: https://www3.weforum.org/docs/WEF_EntrepreneurialEcosystems_Report_2013.pdf adresinden erişildi.